

แนวทางการประยุกต์ใช้ CHIA ในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและ ชุมชน

ดร.เพ็ญ สุขมาก

สถาบันจัดการระบบสุขภาพภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

บทนำ

การมีสุขภาพดี เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่ทุกคนพึงได้รับการดูแล เอาใจใส่ และได้รับการคุ้มครองจากภัยคุกคามสุขภาพอย่างเป็นธรรมตั้งแต่เกิดจนตาย โดยไม่มีการแบ่งแยกชนชั้นและวรรณะ (อำพล จินดาวัฒนะ, 2553) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานที่มีบทบาทและภารกิจสำคัญในการพัฒนาแผนงาน โครงการ สร้างสรรค์ และบำรุงรักษาสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม เพื่อสู่เป้าหมายการมีสุขภาพดีของประชาชนในท้องถิ่น (Menzies T, 2007) และการที่คนเราจะมีสุขภาพดีนั้นเกิดจากนโยบายจากภาคส่วนอื่น ๆ ด้วย มิใช่เฉพาะนโยบายของภาคสาธารณสุขเพียงด้านเดียว สุขภาพของมนุษย์จึงมีความสัมพันธ์เชิงพลวัตกับปัจจัยต่าง ๆ มากมาย การเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งแวดล้อมกายภาพ ทางเศรษฐกิจ และสังคม ที่เกิดจากการพัฒนาและการดำเนินโครงการพัฒนา จึงส่งผลกระทบต่อสุขภาพของมนุษย์อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ (เดชรัต สุขกำเนิด, 2545)

การประเมินผลกระทบทางสุขภาพเครื่องมืออย่างหนึ่งที่มีความสำคัญที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแนวทาง เพื่อสร้างเสริมสุขภาพโดยสาธารณะการประเมินผลกระทบทางด้านสุขภาพคือระบบ กระบวนการที่ใช้เพื่อการตัดสินใจ ถึงผลกระทบทางสุขภาพที่อาจเกิดจากการดำเนินกิจกรรมตามนโยบาย แผนงาน และโครงการต่าง ๆ เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่หน่วยงานส่วนท้องถิ่นสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อการส่งเสริมสุขภาพ ปกป้อง คุ้มครองสุขภาพและการสร้างสรรค์สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการมีสุขภาพดี

เอกสารฉบับนี้ จะนำเสนอผลการทบทวนเอกสารเกี่ยวกับรูปแบบการประเมินผลกระทบทางสุขภาพในระดับท้องถิ่น และชุมชนโดยจะนำเสนอเป็นสี่ส่วน กล่าวคือส่วนแรก จะกล่าวถึงความเป็นมา และแนวคิดพื้นฐานของกระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ ส่วนที่สอง นำเสนอเหตุผลและความจำเป็นที่ท้องถิ่นต้องทำการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ ส่วนที่สาม นำเสนอปัจจัยที่มีผลต่อการประเมินผลกระทบทางสุขภาพในท้องถิ่น และส่วนที่สี่นำเสนอร่างรูปแบบการประเมินผลกระทบทางสุขภาพระดับท้องถิ่น

การประเมินผลกระทบทางสุขภาพ เป็นการคาดการณ์ถึงผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นต่อการเปลี่ยนแปลงปัจจัยกำหนดสุขภาพและผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนทั้งทางบวกและทางลบ โดยใช้วิธีการและเครื่องมือหลายชนิดร่วมกันอย่างเหมาะสม เพื่อให้ได้ชุดของคำแนะนำหรือข้อเสนอแนะในการลดผลกระทบทางลบและเพิ่มมาตรการทางบวก โดยให้ความสำคัญกับการเปลี่ยนแปลงปัจจัยกำหนดสุขภาพอย่างรอบด้าน

หลักการที่สำคัญของการประเมินผลกระทบทางสุขภาพประกอบด้วย หลักประชาธิปไตย หลักการพัฒนาที่ยั่งยืน หลักธรรมาภิบาล หลักการใช้เครื่องมือ และการประเมินที่หลากหลายอย่างเหมาะสม หลักสุขภาพของสังคม และหลักการมีส่วนร่วม (WHO, 1999)

องค์การอนามัยโลก ได้ระบุเหตุผลที่ต้องประเมินผลกระทบทางสุขภาพเนื่องจากผลกระทบทางสุขภาพของมนุษย์จำเป็นต้องได้รับการดูแลและดำเนินการโดยสาธารณะ ผลลัพธ์ทางสิ่งแวดล้อม สังคม และสุขภาพสามารถได้รับการแก้ไขให้ดีขึ้นได้ การป้องกันมีประสิทธิภาพดีกว่าการรักษาแก้ไขฟื้นฟู และการรวมประเด็นทางสุขภาพเข้าไว้ในการพิจารณาอย่างเป็นระบบ จะช่วยเสริมความแม่นยำและความชอบธรรมของการตัดสินใจ และการดำเนินการต่าง ๆ ในภายหลัง (WHO, 1999)

การประเมินผลกระทบทางสุขภาพเป็นได้ทั้งเครื่องมือในการปกป้องคุ้มครอง และส่งเสริมสุขภาพ (Harris. P et al, 2007) ที่มีจุดมุ่งหมายในการลดความไม่เท่าเทียมหรือความเหลื่อมล้ำทางสุขภาพ (Focus on Health Inequality) โดยให้ความสนใจในกลุ่มที่ด้อยโอกาสทางสังคม และกลุ่มเสี่ยงเพื่อเป็นหลักประกันว่า กลุ่มคนเหล่านั้นจะไม่ได้รับเคราะห์กรรมเพิ่มเติมจากการดำเนินโครงการที่จะเกิดขึ้นและกลุ่มคนเหล่านี้ควรได้รับผลดีทางสุขภาพจากการดำเนินโครงการที่อาจได้รับการปรับปรุงภายหลังการประเมินผลกระทบสุขภาพมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ (เดชรรัตน์ และคณะ, 2545)

ประเทศไทยมีการกำหนดการประเมินผลกระทบทางสุขภาพไว้ในรัฐธรรมนูญ และกฎหมายหลายฉบับ เช่นรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพ.ศ.2550 มาตรา 67 วรรค 2 ระบุว่า “การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรงทั้งทางด้านคุณภาพ สิ่งแวดล้อมทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพจะกระทำมิได้เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนในชุมชนและจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน”

พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ 2550 มาตรา 10 ระบุ “เมื่อมีกรณีที่จะมีผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนเกิดขึ้น หน่วยงานของรัฐที่มีข้อมูลเกี่ยวกับกรณีดังกล่าว ต้องเปิดเผยข้อมูลนั้นและวิธีป้องกันผลกระทบต่อสุขภาพให้ประชาชนทราบและจัดหาข้อมูลให้โดยเร็ว”

มาตรา 11 ระบุ “บุคคลหรือคณะบุคคลมีสิทธิร้องขอให้มีการประเมินและมีสิทธิร่วมในกระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพจากนโยบายสาธารณะ”

เจตนารมณ์ตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ มีความมุ่งหวังที่จะให้การประเมินผลกระทบทางสุขภาพเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อให้เกิดการตัดสินใจหรือเลือกแนวทางในการดำเนินงานที่ส่งผลดีต่อสุขภาพของประชาชน มิใช่การดำเนินงานเพื่อพิจารณาอนุมัติหรือไม่อนุมัติโครงการ เป็นการเปิดโอกาสให้กลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเข้ามามีส่วนร่วม มีการสื่อสารข้อมูลผลกระทบทางสุขภาพทั้งบวกและทางลบ มีการนำเสนอข้อห่วงใยหรือข้อกังวลของประชาชนหรือชุมชน ที่อาจเกิดขึ้นจากนโยบาย แผนงานและโครงการ บนพื้นฐานของข้อมูล หลักฐานเชิงประจักษ์และอย่างเหมาะสมและยอมรับได้ ทั้งผู้ดำเนินนโยบายและประชาชนกลุ่มผู้เกี่ยวข้องอื่นๆ (อำพล จินดาวัฒนะ ,2553)

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นหน่วยที่มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการพัฒนาระบบประเมินผลกระทบทางสุขภาพตามเจตนารมณ์ของ พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 เนื่องจากที่ผ่านมา ระบบประเมินผลกระทบทางสุขภาพของประเทศไทย ได้ถูกดำเนินการภายใต้การประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ครอบคลุมเพียงโครงการพัฒนาบางประเภท ไม่ครอบคลุมนโยบายสาธารณะ และโครงการกิจกรรมการพัฒนาทั้งหมด กิจกรรมหลายอย่างส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชน ชุมชนยังมิได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการประเมินผลกระทบอย่างแท้จริง ข้อมูลและข้อห่วงใยข้อกังวลของชุมชนมิได้ถูกนำเข้าสู่กระบวนการประเมินผลกระทบ วิธีการประเมินและกระบวนการตัดสินใจผูกขาดอยู่กับกลุ่มนักวิชาการและกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ วิธีการประเมินเน้นเชิงเทคนิคมากเกินไป และหลายครั้งที่ผลการประเมินมีความคลาดเคลื่อนจากข้อเท็จจริงในพื้นที่ ทำให้โครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมิได้สอดคล้องกับระบบนิเวศ วิถีชีวิตและ วัฒนธรรมของชุมชน ส่งผลกระทบต่อชุมชนทั้งด้านสิ่งแวดล้อม สังคม สุขภาพ สุดท้ายนำมาซึ่งความขัดแย้งระหว่างเจ้าของโครงการและประชาชนในพื้นที่อยู่เสมอ (เอกสารประกอบการอบรมการประเมินผลกระทบทางสุขภาพระดับชุมชน ,2551) และหากจะพิจารณาอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานส่วนท้องถิ่นแล้วพบว่า การประเมินผลทางสุขภาพ จะเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งสำหรับหน่วยงานส่วนท้องถิ่นในการนำมาประยุกต์ใช้เพื่อประเมินนโยบาย แผนงาน โครงการ ที่ดำเนินการในท้องถิ่นนั้น ๆ ว่าจะส่งผลกระทบต่อสุขภาพทั้งมิติสุขภาพกาย จิตใจ สังคม และปัญญาอย่างไรบ้าง ผลกระทบทางสุขภาพที่เกิดขึ้นมีปัจจัยกำหนดสุขภาพอะไรที่เปลี่ยนแปลงไป และจะมีแนวทางในการกำหนดมาตรการใด เพื่อลดผลกระทบทางลบและเพิ่มมาตรการส่งเสริมสุขภาพหรือผลกระทบทางบวก เพื่อสร้างเสริมคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในที่สุด

1 ความเป็นมาและแนวคิดพื้นฐานของการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ

พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 กำหนดคำจำกัดความของสุขภาพว่าสุขภาพคือสุขภาพะ หมายถึง “ภาวะที่สมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา ที่เชื่อมโยงกันเป็นองค์รวมอย่างสมดุล” (พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ, 2550) ซึ่งสุขภาพหรือสุขภาพะมิได้ถูกกำหนดโดยระบบบริการสุขภาพและวิถีชีวิตเท่านั้น แต่เงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ และปัจจัยด้านอื่น ๆ นอกเหนือด้านสาธารณสุขที่ประชาชนอาศัยอยู่เช่น ระบบการขนส่ง การจ้างงาน การอยู่อาศัย ฯลฯ ย่อมมีผลต่อสุขภาพเช่นกัน (Metcalf O, Higgins C and Lavin T, 2009)

สุขภาพหรือสุขภาพะขึ้นกับปัจจัยกำหนดสุขภาพทางสังคม (Social Determinants of Health) ที่เปลี่ยนแปลงไป ปัจจัยกำหนดสุขภาพทางสังคม หมายถึง ขอบเขตปัจจัยด้านบุคคล สังคม เศรษฐกิจ ประชากร และสิ่งแวดล้อม ที่เป็นตัวกำหนดสถานะทางสุขภาพของบุคคลหรือประชากร (กระทรวงสาธารณสุข, 2552) เป็นการพยายาม ระบุสาเหตุของปัจจัย หรือความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลต่อสุขภาพของมนุษย์ โดยตั้งอยู่บนสมมุติฐานที่ว่า เมื่อมีเหตุการณ์หรือกิจกรรมหนึ่งกิจกรรมใดที่ทำให้ปัจจัยเหล่านั้นเปลี่ยนแปลงไป ย่อมส่งผลกระทบต่อสุขภาพของคนกลุ่มนั้นด้วย

ในปัจจุบันมีการกำหนดกรอบแนวคิด ปัจจัยกำหนดสุขภาพไว้หลายกรอบแนวคิด ตัวอย่างกรอบแนวคิดปัจจัยกำหนดสุขภาพที่มีการอ้างอิงบ่อย ๆ เช่นกรอบแนวคิดปัจจัยกำหนดสุขภาพ หน่วยงานสุขภาพของประเทศแคนาดาระบุปัจจัยกำหนดสุขภาพ ไว้ 12 ประเด็น ดังนี้ รายได้และสถานทางสังคม เครือข่ายช่วยเหลือกันทางสังคม การศึกษา การมีงานทำและสภาพการทำงาน สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ สิ่งแวดล้อมทางสังคม พฤติกรรมสุขภาพและทักษะ การพัฒนาในวัยเด็ก ปัจจัยทางชีวภาพและพันธุกรรม บริการสุขภาพ เพศ และ วัฒนธรรม

กรอบแนวคิดปัจจัยกำหนดสุขภาพของ Dahgren G. and Whitehead M (1991) กำหนดเป็น 5 ระดับ คือปัจจัยที่อยู่ในตัวมนุษย์เอง ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมส่วนบุคคลของมนุษย์ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเครือข่ายทางสังคมและชุมชน เงื่อนไขการดำเนินชีวิตและการทำงาน เงื่อนไขโดยรวมทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

กรอบแนวคิดปัจจัยกำหนดสุขภาพของ Quigley R. *et al* (2003) ได้แบ่งประเภทปัจจัยกำหนดสุขภาพไว้ 3 ด้านคือ ด้านปัจเจกบุคคล เช่นพันธุกรรม พฤติกรรม ปัจจัยด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม เช่น สิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ชุมชน เศรษฐกิจ และระบบการเงิน ปัจจัยด้านองค์กร หรือสถาบัน

กรอบแนวคิดปัจจัยกำหนดสุขภาพของจังหวัดระยอง ได้กำหนดไว้ 4 ด้านคือ ด้านสิ่งแวดล้อม ด้านทรัพยากรธรรมชาติ ด้านปัญหาสังคม และด้านเศรษฐกิจ (HIA Annual Report, 2008)

จากกรอบแนวคิดเรื่องปัจจัยกำหนดสุขภาพที่กำหนดมาทั้งหมดดังกล่าวข้างต้น สามารถสรุปปัจจัยกำหนดสุขภาพได้ 3 ด้านหลัก ๆ กล่าวคือ **ด้านแรกปัจจัยที่เกี่ยวกับบุคคล** เช่น ลักษณะปัจเจกบุคคล ครอบครัว ชุมชน พฤติกรรม ทักษะชีวิต วิธีชีวิต ความเชื่อ จิตวิญญาณ ฯลฯ **ด้านที่สองคือปัจจัยด้านสภาพแวดล้อม** เช่น สภาพเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม การศึกษา วัฒนธรรม การขนส่ง การทำงาน ฯลฯ และ **ด้านที่สาม ปัจจัยด้านระบบกลไกต่าง ๆ** เช่น ระบบบริการสาธารณสุข ระบบประกันสุขภาพ ระบบคุณภาพของหน่วยบริการ ระบบการเงินการคลัง ระบบการแพทย์แผนไทยหรือแพทย์ทางเลือก เป็นต้น

กรอบแนวคิดเรื่องปัจจัยกำหนดสุขภาพมีความสำคัญ เนื่องจากในการประเมินผลกระทบทางสุขภาพนั้น ในขั้นตอนของการกำหนดขอบเขตการประเมินต้องระบุปัจจัยกำหนดสุขภาพให้ครอบคลุมครบถ้วน อย่างเหมาะสมทุกด้าน จึงจะสามารถประเมินผลกระทบทางสุขภาพได้อย่างมีคุณภาพ การกำหนดแนวคิดด้านสุขภาพที่แตกต่างกัน นำไปสู่การดำเนินงานในการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรค และการดูแลสุขภาพที่แตกต่างกันด้วย

(เดวิด สุขกำเนิด วิชัย เอกพลาการ และปัดพงษ์ เกษสมบุญ , 2545)

1.1 ความหมายการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ

มีหลายหน่วยงานได้ให้คำจำกัดความของการประเมินผลกระทบทางสุขภาพไว้ ดังนี้

การประเมินผลกระทบทางสุขภาพ หมายถึง “การประมาณการณ์ผลกระทบของการกระทำ การโครงการกระทำหนึ่งที่มีต่อสุขภาพประชาชน กลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง” (Scott-Samuel, 1998)

การประเมินผลกระทบทางสุขภาพหมายถึง “กระบวนการตัดสินใจคุณค่าของนโยบาย แผนงานหรือโครงการ โดยพิจารณาที่ผลกระทบและการกระจายของผลกระทบนั้นที่อาจเกิดขึ้นต่อสุขภาพของประชาชน โดยใช้วิธีการ กระบวนการและเครื่องมือในการประเมินหลายชนิดร่วมกัน” (WHO, 1999)

การประเมินผลกระทบทางสุขภาพหมายถึง “กระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในสังคม ในการวิเคราะห์และคาดการณ์ผลกระทบทั้งทางบวก และทางลบต่อสุขภาพของประชาชนที่อาจเกิดขึ้นจากนโยบาย โครงการ หรือกิจกรรม อย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง หากดำเนินการในช่วงเวลาและพื้นที่เดียวกัน โดยมีการประยุกต์ใช้เครื่องมือที่หลากหลาย และกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างเหมาะสมในการสนับสนุนให้เกิดการตัดสินใจที่จะเป็นผลดีต่อสุขภาพของประชาชนทั้งในระยะสั้นและระยะยาว” พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550

กล่าวโดยสรุป การประเมินผลกระทบทางสุขภาพ เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในสังคม เพื่อให้ทุกฝ่ายได้ร่วมกันพิจารณาถึงผลกระทบทางสุขภาพ ที่อาจเกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นแล้วในประชาชนกลุ่มใดกลุ่ม

หนึ่ง อันเนื่องมาจากการดำเนินนโยบาย โครงการ หรือกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง ทั้งนี้ เพื่อสนับสนุนการตัดสินใจในทางเลือกที่ดีที่สุดสำหรับการสร้างเสริมและคุ้มครองสุขภาพของทุกคนในสังคม

1.2 รูปแบบของการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ

การประเมินผลกระทบทางสุขภาพสามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับข้อเสนอของนโยบาย แผนงาน โครงการ ผลกระทบทางสุขภาพที่อาจเกิดขึ้น ความสัมพันธ์ในเชิงช่วงเวลาของการประเมินผลกระทบทางสุขภาพและการดำเนินการนั้น และความพร้อมทรัพยากรในการประเมินผลกระทบทางสุขภาพประเภทของรูปแบบการประเมินผลกระทบทางสุขภาพจำแนกตามเวลา ได้ 3 แบบคือ(เดชวรัต สุขกำเนิด วิชัย เอกพลาการ และปัทพงษ์ เกษสมบุญณ์ , 2545)

1.2.1. การประเมินผลกระทบทางสุขภาพแบบศึกษามองไปข้างหน้า (Prospective HIA)

เป็นการประเมินผลกระทบทางสุขภาพก่อนโครงการเริ่มดำเนินการ การประเมินผลกระทบในช่วงนี้เปิดโอกาสให้มีการแก้ไขข้อเสนอเชิงนโยบาย หรือโครงร่างโครงการก่อนมีการดำเนินการ เพื่อเพิ่มผลกระทบด้านบวกต่อสุขภาพ และลดผลกระทบทางด้านสุขภาพจากข้อเสนอของโครงร่างดังกล่าว (เดชวรัต สุขกำเนิด วิชัย เอกพลาการ และปัทพงษ์ เกษสมบุญณ์ , 2545)เป็นการประเมินผลกระทบในอุดมคติ ชูจุดของคำแนะนำหรือข้อเสนอแนะจากการประเมินผลกระทบดังกล่าวจะทำให้มีผลต่อการตัดสินใจ (Metcalf O, Higgins C and Lavin T ,2009)

1.2.2 การประเมินผลกระทบแบบศึกษามองย้อนหลัง (Retrospective HIA)

เป็นการประเมินผลกระทบหลังจากที่นโยบาย หรือโครงการได้ดำเนินการไปแล้ว การประเมินผลกระทบทางสุขภาพในช่วงนี้เปิดโอกาสให้มีการทบทวน และประเมินผลการดำเนินการของนโยบายหรือโครงการที่ผ่านมา เพื่อหาแนวทางปรับปรุง แก้ไขหรือฟื้นฟูหากพบว่ามีผลกระทบทางลบแก่สุขภาพ การประเมินผลกระทบรูปแบบนี้ยังมีส่วนสำหรับการสร้างเสริมองค์ความรู้เพื่อการประเมินผลกระทบทางสุขภาพในรูปแบบแรกเป็นการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพที่เกิดขึ้นจริงๆแล้ว (Egbutah C and Churchill K. 2002).

1.2.3. การประเมินผลกระทบแบบ

ศึกษามองไปพร้อมกับการดำเนินการ (Concurrent HIA)

เป็นการประเมินไปพร้อม ๆ กับที่นโยบายหรือโครงการดำเนินการไป กลไก หรือวิธีการดำเนินการอย่างรวดเร็วที่สุด เมื่อเห็นว่าแนวทางใดที่มีผลดี หรือผลเสียต่อสุขภาพ

นอกจากนี้ถ้าจำแนกรูปแบบการประเมินผลกระทบทางสุขภาพตามขนาดของการดำเนินงาน ยังสามารถแบ่งได้ 3 รูปแบบคือ

รูปแบบแรกคือการประเมินผลกระทบแบบเร่งด่วน (Rapid HIA or Desk Top HIA) เป็นการประเมินผลกระทบทางสุขภาพที่มักใช้กับการพิจารณาโยบายหรือโครงการขนาดเล็ก ที่มีความซับซ้อนของผลกระทบไม่มากนัก หรือใช้ในกรณีที่มีความจำเป็นที่จะต้องได้รับผลกระทบอย่างเร่งด่วน เพื่อให้สามารถใช้ผลจากการประเมินผลกระทบดังกล่าวได้ทันกับกระบวนการตัดสินใจที่กำลังจะเกิดขึ้น การประเมินผลกระทบทางสุขภาพแบบนี้ เน้นการมีส่วนร่วมและประสบการณ์ที่ผ่านมาเป็นหลัก (เดซรัตัน สุขกำเนิดและคณะ ,2545) เป็นรูปแบบที่ทำการประเมินเมื่อมีระยะเวลาดำเนินการ และมีทรัพยากรจำกัด (Metcalf O, Higgins C and Lavin T ,2009)

รูปแบบที่สอง การประเมินผลกระทบแบบรอบด้าน (Comprehensive HIA) มักใช้ในการพิจารณานโยบายหรือโครงการขนาดใหญ่ ที่มีความซับซ้อนของผลกระทบทางสุขภาพสูง มีความต่อเนื่องยาวนานทางนโยบายหรือการดำเนินโครงการและมีผลกระทบต่อประชาชนในวงกว้าง รวมถึงมีความพร้อมในเชิงทรัพยากร ข้อมูลที่ใช้ในการประเมินผลกระทบรูปแบบนี้มักได้มาจากการความรู้และการรับรู้ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่าง ๆ การทบทวนวรรณกรรม หลักฐานทางวิชาการที่มีอยู่ โดยผู้ประเมิน ทบทวนผลงานการประเมินผลกระทบทางสุขภาพในโครงการอื่น ๆ ที่มีลักษณะของโครงการที่ใกล้เคียงกัน เก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติม และทำการวิจัยเพิ่มเติมในประเด็นเฉพาะรวมถึงอาจมีการวางระบบการติดตามและเก็บข้อมูลระยะยาวเช่น Cohort Study (เดซรัตัน สุขกำเนิด วิจัยเอกพลาการ และปัดพงษ์ เกษสมบุญ , 2545)

รูปแบบสุดท้าย คือการประเมินผลกระทบระดับกลาง (Intermediate HIA) การประเมินผลกระทบแบบนี้ ข้อมูลที่ใช้และเก็บได้เหมือนกับการประเมินผลกระทบแบบรอบด้าน แต่มีระยะเวลาดำเนินการสั้นกว่า เนื่องจากมีความซับซ้อนของปัญหาน้อยกว่า มีความพร้อมของทรัพยากรน้อยกว่า หรือมีข้อจำกัดของระยะเวลาในการนำเสนอผลการประเมินเข้าสู่กระบวนการตัดสินใจ ส่วนข้อมูลที่น่ามาใช้ในการประเมินรูปแบบนี้มักได้จากความรู้และการรับรู้ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง และผู้เชี่ยวชาญสาขาต่าง ๆ ทบทวนวรรณกรรมหลักฐานทางวิชาการที่มีอยู่โดยผู้ประเมิน ทบทวนผลงานการประเมินผลกระทบทาง

สุขภาพในโครงการอื่น ๆ ที่มีลักษณะของโครงการที่ใกล้เคียงกัน การเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมและทำการศึกษาวิจัย เพิ่มเติมในประเด็นเฉพาะ (เดชรัต สุขกำเนิดและคณะ,2545)

1.3 ขั้นตอนและวิธีการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ

กระบวนการหรือขั้นตอนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพมีการกำหนดไว้หลายรูปแบบมาก และมีขั้นตอนที่แตกต่างกัน ซึ่งสามารถสรุปขั้นตอนหลัก ๆ ไว้ดังนี้

1.3.1 การกั้นกรอง (Screening) เป็นการพิจารณาในเบื้องต้นว่านโยบาย แผนงาน โครงการใดมีความจำเป็นหรือมีความเหมาะสมที่จะทำการประเมินผลกระทบทางสุขภาพหรือไม่? เป็นการพิจารณาถึงโอกาส ความเป็นไปได้ และความเหมาะสมในการใช้การประเมินผลกระทบทางสุขภาพ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย หรือการตัดสินใจในการดำเนินโครงการนั้นหรือไม่? อย่างไร? รวมถึงควรระบุขนาดของการดำเนินผลกระทบทางสุขภาพด้วยว่าจะดำเนินการในรูปแบบใด เช่นแบบเร่งด่วน แบบรอบด้าน หรือแบบระดับกลาง จึงจะเหมาะสมในการผลักดันนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ และเหมาะสมกับทรัพยากรและระยะเวลาที่มีอยู่ (เดชรัต สุขกำเนิด และคณะ,2544)

ผู้มีส่วนในการกั้นกรอง ควรประกอบด้วย ผู้แทนจากองค์กรที่เป็นเจ้าของหรือผู้รับผิดชอบนโยบาย แผนงาน โครงการ ที่จะดำเนินการกั้นกรอง ผู้แทนกลุ่มประชาชน ที่คาดว่าจะได้รับผลกระทบจากนโยบาย แผนงาน โครงการนั้น ทั้งกลุ่มที่อาจได้รับผลกระทบทางลบและทางบวก Ireland (2006) บุคลากรจากหน่วยงานสนับสนุนวิชาการที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับผลกระทบทางสุขภาพจากนโยบาย แผนงาน โครงการนั้น ๆ (Egbutah C and Churchill K. 2002) หรืออาจมีการแต่งตั้งทีม (Core Group) ที่ประกอบด้วยตัวแทนชุมชน ตัวแทนผู้ที่จะได้รับผลกระทบ ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้อง ตัวแทนหรือบุคคลที่มีความรู้เรื่องสุขภาพดี และตัวแทนอาสาสมัคร จำนวน 5-6 คน เพื่อประชุมและดำเนินการกั้นกรอง และควรมีบุคคลที่มีความรู้เรื่องปัจจัยกำหนดสุขภาพร่วมอยู่ในทีมด้วยกั้นกรองด้วย (New Zealand ,2007)

วิธีการกั้นกรอง ควรดำเนินการโดยการศึกษารายละเอียดของนโยบาย แผนงาน โครงการ เพื่อให้ทราบถึงหลักการเหตุผล เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ วิธีการดำเนินงาน และผลลัพธ์ที่จะได้จากนโยบายแผนงาน โครงการนั้น ดำเนินการกั้นกรอง โดยใช้เครื่องมือเช่นแบบเช็ครายการ (Checklist) หรือใช้เครื่องมือการกั้นกรอง (Screening tool) แบบอื่น และอาจดำเนินการโดยการประชุมกลุ่มย่อย หรือการประชุมระดมความเห็นก็ได้

ผลลัพธ์จากการกั้นกรอง ประกอบด้วยประเด็นสรุปภาพรวมของนโยบาย แผนงาน โครงการ ที่ทำการกั้นกรอง ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นต่อประชาชนกลุ่มเสี่ยง กลุ่มเป้าหมายที่อาจได้รับผลกระทบต่อ

สุขภาพทั้งทางบวกและทางลบคือใคร? รวมถึงทรัพยากรที่ใช้ในการดำเนินการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ

การจัดทำข้อเสนอแนะจากการกลั่นกรอง (Screening Recommendation) หลังจากกลั่นกรองเสร็จ จะได้ข้อเสนอแนะ 2 กรณี กล่าวคือ กรณีแรกไม่จำเป็นต้องทำการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ เนื่องจากมีผลกระทบต่อสุขภาพน้อยมาก ผลกระทบทางสุขภาพที่เกิดขึ้น เป็นที่ทราบดีอยู่แล้ว มีแนวทางในการป้องกันและลดผลกระทบต่อสุขภาพที่เป็นที่ประจักษ์แล้ว กรณีที่สอง จำเป็นต้องดำเนินการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ เพื่อต้องการข้อมูลเพิ่มเติมประกอบการตัดสินใจ และเสนอแนะแนวทางการป้องกัน เพื่อลดผลกระทบดังกล่าว

1.3.2 การจัดทำขอบเขตและแนวทางการประเมิน (Scoping) ในขั้นตอนนี้เป็นโอกาสให้ประชาชน ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ภาคส่วนต่าง ๆ มีส่วนร่วมในการนำเสนอประเด็นและแนวทางการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ ให้เป็นไปอย่างรอบด้านและครบถ้วนมากที่สุด (เดชรัตน์ สุขกำเนิด วิชัย เอกพลาการ และปัตพงษ์ เกษสมบูรณ์ , 2545) ระบุขั้นตอนนี้ว่าการกำหนดขอบเขตและแนวทางการประเมินโดยสาธารณะ (Public Scoping) ซึ่งถือเป็นขั้นตอนสำคัญและเป็นหัวใจของการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ การจัดทำขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ มีวัตถุประสงค์เพื่อกำหนดขอบเขต หรือประเด็นต่าง ๆ ในการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ เน้นข้อมูลหลักฐาน และข้อห่วงใยของชุมชนหรือผู้มีส่วนได้ ส่วนเสีย เป็นการกำหนดแนวทางและวิธีการในการวิเคราะห์ผลกระทบด้านสุขภาพในด้านต่าง ๆ และเพื่อกำหนดแนวทาง และเลือกรูปแบบการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ หรืออาจเป็นการกำหนดแนวทางจัดการการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ และจัดแบ่งความรับผิดชอบของคณะทำงานในการกำหนดขอบเขต ควรให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการนำเสนอข้อกังวล ห่วงใยของตนเองให้มากที่สุด และให้ครอบคลุมประเด็นมิติสุขภาพทั้งด้านสุขภาพทางกาย จิต สังคม และปัญญา

เป็นขั้นตอนการพิจารณาร่วมกันถึงขอบเขต ประเด็น ทางเลือก ในการดำเนินกิจกรรมการพัฒนา และแนวทางการประเมินผลกระทบทาง สุขภาพจากกิจกรรมการพัฒนานั้น โดยเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องได้แสดงให้เห็นถึงหลักฐานข้อมูล ข้อเท็จจริง ข้อคิดเห็น ทางเลือกในการดำเนินการ และข้อห่วงใยอย่างเต็มที่ เพื่อให้การประเมินผลกระทบแต่ละครั้งสามารถประเมินผลกระทบทางสุขภาพที่อาจเกิดขึ้นได้อย่างถูกต้อง รอบด้าน และสัมพันธ์เชื่อมโยงกันให้มากที่สุด (เดชรัตน์ สุขกำเนิด, 2544)

ผู้มีส่วนร่วมในการกำหนดขอบเขตการประเมิน คือ คณะกรรมการกำกับ และติดตาม (Steering Committee) ซึ่งมีหน้าที่ในการกำหนดขอบเขตการศึกษา และติดตามตรวจสอบ ให้ข้อเสนอแนะแก่คณะทำงาน ตลอดจนการดำเนินงานตามขั้นตอนต่าง ๆ ของการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ และ

คณะกรรมการดังกล่าวควรมีความรู้เกี่ยวกับนโยบาย แผนงาน โครงการที่จะทำการประเมิน มีทักษะ ประสิทธิภาพในการวิเคราะห์ผลกระทบต่อสุขภาพจากนโยบาย แผนงาน โครงการ ความเป็นผู้นำ สามารถผลักดันการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ เพื่อเป็นเครื่องมือประกอบการตัดสินใจของชุมชน ท้องถิ่น และมีประสิทธิภาพในการจัดกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน บางรูปแบบจะมีการแต่งตั้ง คณะกรรมการกำกับและติดตาม ในขั้นตอนนี้ และบางรูปแบบขั้นตอนนี้จะทับซ้อนกับขั้นตอนแรก

1.3.3 การประเมินผลกระทบทางสุขภาพ (Appraisal หรือ Assessment) เป็นการวิเคราะห์เพื่อ ระบุหรือบ่งชี้ผลกระทบต่อสุขภาพที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการดำเนินงานจากนโยบาย แผนงาน โครงการ เกี่ยวกับลักษณะของผลกระทบ กลุ่มประชากรที่ได้รับผลกระทบ โดยเฉพาะกลุ่มเสี่ยง หรือกลุ่ม ผู้ด้อยโอกาส (กรมอนามัย, 2552) เป็นขั้นตอนในการวิเคราะห์ ประเมินการณ์และคาดการณ์ถึง ผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นตามขอบเขต ประเด็น และแนวทางที่วางไว้ขั้นตอนที่ผ่านมา (เดชรัต สุขกำเนิด และคณะ, 2544)

ผู้มีส่วนร่วมในการประเมินผลกระทบคือคณะกรรมการกำกับและติดตาม ที่กำหนดไว้แล้วใน ขั้นต้น หรืออาจเป็นทีมหรือคณะกรรมการประเมินที่คัดเลือกขึ้นมาใหม่ หรือเป็นผู้เชี่ยวชาญที่เกี่ยวข้อง วิธีการประเมินมีการใช้เครื่องมือและรูปแบบที่ค่อนข้างหลากหลายทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ซึ่ง วิธีการจะขึ้นกับลักษณะของแผนงาน โครงการและวัตถุประสงค์ของการประเมิน ตัวอย่างเครื่องมือใน การประเมินผลกระทบเช่น เครื่องมือที่ใช้ในการในการประเมินผลกระทบที่มุ่งเน้นการพิสูจน์ข้อมูลเชิง ประจักษ์แบบเฉพาะเจาะจงระหว่างปัจจัยหนึ่งกับผลกระทบทางสุขภาพหนึ่ง เช่นการประเมินผลกระทบ ทางสุขภาพจากการปล่อยก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ของโรงไฟฟ้ากับอัตราการเกิดโรคระบบทางเดินหายใจ เครื่องมือที่ใช้ในการประเมินได้แก่ การประเมินความเสี่ยง ระบาดวิทยา หรือพิษวิทยา ตัวอย่างของเครื่องมือที่ใช้ในการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพหลายปัจจัยที่มีความเป็นเหตุเป็นผล เกี่ยวข้องกันในหลาย ๆ มิติทั้งทางด้านสังคม ชุมชน เศรษฐกิจ และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของ ชุมชนเช่น การจัดทำแผนที่เสี่ยงภัยของชุมชน การจัดทำแผนที่เสี่ยงภัยของร่างกาย การมีส่วนร่วมของ ชุมชน เป็นต้น (กรมอนามัย, ม.ป.พ.)

วิธีการวิเคราะห์ผลกระทบต่อสุขภาพประกอบด้วยขั้นตอนย่อยๆ 4 ขั้นตอนดังนี้ (Ireland, 2552)

- การเก็บรวบรวมข้อมูล โดยเก็บ

รวบรวมข้อมูลที่ยังขาดความชัดเจนในขั้นตอนการกำหนดขอบเขต

- การบ่งชี้หรือแจกแจงผลกระทบ

ทางสุขภาพที่อาจเกิดจากโครงการ ซึ่งผู้ประเมินควรบ่งชี้และแจกแจงลักษณะของผลกระทบต่อสุขภาพใน แต่ละประเด็นเช่น อธิบายลักษณะของผลกระทบ อธิบายกิจกรรมหรือปัจจัยที่ก่อให้เกิดผลกระทบ ขนาด

ความรุนแรงของผลกระทบ ระยะเวลาในการได้รับผลกระทบ (ระยะสั้น ระยะยาว ระยะปานกลาง) พื้นที่ ๆ ได้รับผลกระทบ โอกาสเสี่ยงที่ได้รับผลกระทบ เป็นต้น

- การจัดลำดับความสำคัญของผล

กระทบ เป็นการแสดงให้เห็นถึงวิธีการและที่มาในการจัดลำดับผลกระทบ เช่นการใช้ตารางเมตริกซ์

- การจัดทำมาตรการลดผลกระทบ

และการติดตามตรวจสอบ จากการจัดลำดับความสำคัญของผลกระทบถ้าพบว่าเสี่ยงระดับสูงมาก ระดับสูง หรือระดับปานกลาง จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องมีมาตรการหรือกิจกรรมในการป้องกัน หรือลดความเสี่ยงต่อสุขภาพ ซึ่งมาตรการที่ดีควรมีความเหมาะสมทางเทคนิค เป็นที่ยอมรับทางสังคม และมีความเหมาะสมทางเศรษฐศาสตร์ (กรมอนามัย, ม.ป.พ)

ผลลัพธ์ที่ได้จากการประเมินคือร่างรายงานการประเมินผลกระทบทางสุขภาพที่มีความถูกต้อง และเชื่อมโยงเป็นองค์รวม และพร้อมที่จะรับการพิจารณาว่ารายงานโดยสาธารณะ (เดชรัตน์ สุขกำเนิด และคณะ, 2544)

4. การจัดทำรายงานและรับฟังความคิดเห็นโดยสาธารณะ (Report and Public Review)

ในขั้นตอนนี้ เป็นการรวบรวมวิเคราะห์และนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับผลกระทบที่อาจเกิดขึ้น และการร่างข้อเสนอแนะเพื่อการปรับปรุงนโยบาย แผนงาน โครงการ ให้เพิ่มโอกาสในการสร้างเสริมสุขภาพและลดปัจจัยเสี่ยงที่คุกคามสุขภาพ ในร่างรายงานควรประกอบด้วยความเป็นมาของนโยบาย แผนงาน โครงการ ความจำเป็นและความสำคัญของการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ ข้อมูลพื้นฐานที่ศึกษาสถานะสุขภาพของประชาชนในพื้นที่ วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ผลการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ ข้อเสนอแนะในการจัดทำผลกระทบต่อสุขภาพ หลังจากนั้นคณะกรรมการควบคุม กำกับจะต้องนำเสนอร่างรายงานดังกล่าวให้สาธารณะชนรับทราบ ให้ความเห็น และให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ซึ่งในกระบวนการจัดทำรายงานผลกระทบต่อสาธารณะควรออกแบบให้ประชาชนรับรู้และมีส่วนร่วมมากที่สุด

5. การมีบทบาทในการตัดสินใจ (Influencing) เป็นขั้นตอนหลังจากการรับฟังความคิดเห็น

แล้ว โดยสถาบันหรือผู้ที่ทำการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ จำเป็นต้องพยายามให้รายการประเมินผลกระทบทางสุขภาพเข้าไปมีส่วนร่วม หรือมีบทบาทในการตัดสินใจ โดยผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้มากที่สุด โดยมุ่งหวังให้การตัดสินใจโดยมุ่งหวังให้การตัดสินใจที่จะเกิดขึ้นคำนึงถึงผลกระทบทางสุขภาพที่คาดการณ์ไว้ มาตรการทางเลือก และมาตรการลดผลกระทบที่เสนอแนะ ความสามารถในการรับมือกับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ อย่างจริงจัง ทั้งนี้โดยการดำเนินการผ่านกระบวนการการสร้างความยอมรับในทางวิชาการ และการสร้างความตระหนักในสังคม และขั้นตอนนี้ต้องดำเนินการตั้งแต่การกลั่นกรองข้อเสนอและขั้นตอน

การกำหนดขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบโดยสาธารณะ (เดชรัตน์ สุขกำเนิด วิชัย เอกพลาการ และปัทพงษ์ เกษสมบุญ , 2545)

6. การติดตามและประเมินผล (Monitoring and Evaluation) มีวัตถุประสงค์เพื่อติดตามตรวจสอบผลกระทบต่อสุขภาพที่เกิดขึ้นจริงภายหลังจากการดำเนินการตามนโยบาย แผนงานโครงการ ว่าตรงกับที่คาดการณ์ไว้หรือไม่ อย่างไร ผู้รับผิดชอบมาตรการป้องกันหรือลดผลกระทบต่อสุขภาพ และมาตรการในการสร้างเสริมสุขภาพตามที่ได้กำหนดไว้ในรายงานการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ มีการดำเนินการตามข้อเสนอแนะหรือไม่ เพื่อนำผลการติดตามตรวจสอบไปเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไข การดำเนินการตามนโยบาย แผนงานโครงการต่อไป และเพื่อเป็นองค์ความรู้และประสบการณ์สำหรับการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพในครั้งต่อไป ผู้มีส่วนร่วมในขั้นตอนการติดตามและประเมินผลการติดตามและประเมินผล ควรประกอบด้วยผู้รับผิดชอบ คือ คณะกรรมการกำกับติดตาม ทีมผู้ประเมินและผู้แทนกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย นอกจากนี้ อาจเชิญผู้ประเมินภายนอกร่วมในการติดตามและประเมินผลด้วย

2 เหตุผลและความจำเป็นที่ท้องถิ่นต้องทำการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นพื้นที่ขนาดเล็ก ที่มีศักยภาพในฐานะเป็นหน่วยการปกครองขนาดเล็กที่สามารถริเริ่มสร้างกระบวนการแสวงหาความรู้ แสวงหาความร่วมมือ ตลอดจนแสวงหาแนวทางการใช้ประโยชน์สูงสุดของการใช้ทรัพยากรร่วมกัน เป็นการริเริ่มให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในสังคม ที่จะร่วมตัดสินใจในประเด็นสาธารณะที่กำลังจะเกิดขึ้นว่าจะมีผลกระทบอย่างไรต่อสุขภาพของคนในชุมชน และแนวทางใด ทางเลือกใดจะเป็นประโยชน์สูงสุดสำหรับการสร้างเสริม และคุ้มครองสุขภาพของคนในชุมชน (กรมอนามัย ,ม.ป.พ) เหตุผลและความจำเป็นในการประเมินผลกระทบทางสุขภาพของท้องถิ่น อาจสรุปได้ดังนี้

2.1 เหตุผลด้านอำนาจหน้าที่ ตามที่รัฐธรรมนูญและกฎหมายกำหนดไว้ ทั้งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 มาตรา 67 (วรรค 2) และ พระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 มาตรา 10 และมาตรา 11 พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2542 รวมทั้งแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 แผนพัฒนาสาธารณสุขฉบับ 10 และรวมทั้งกฎบัตรและปฏิญญาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่นกฎบัตรออกตาวา และปฏิญญาเชียงใหม่เป็นต้น จากรายละเอียดที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่าพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ มาตรา 10 กำหนดให้ผู้เกี่ยวข้องต้องทำการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ ซึ่งถ้าไม่ทำก็มีมาตรา 11 ที่ประชาชนและบุคคลข้างนอกหรือประชาชนอาจขอใช้สิทธิในการทำการประเมินผลกระทบทางสุขภาพได้ ดังกรณีมาตาพูดเป็นต้น

2.2 เหตุผลด้านคุณค่าของการประเมินผลกระทบทางสุขภาพที่หน่วยงานท้องถิ่นต้องพิจารณากล่าวคือ เป้าหมายสูงสุดในการพัฒนาของหน่วยงานส่วนท้องถิ่นคือการสร้างสุขภาวะและการสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชนในพื้นที่ หน่วยงานปกครองส่วนท้องถิ่นอาจได้รับการกระตุ้นจากสิ่งเร้าหลัก ๆ ที่สำคัญ 2 ประการคือสิ่งเร้าจากภายนอก เช่นแผนพัฒนาประเทศ นโยบายของรัฐบาล สภาพหรือสถานการณ์ปัญหาในระดับประเทศ ปัญหาระดับโลก ระบบการเมือง ระบบการศึกษา ระบบรัฐสวัสดิการ ระบบสาธารณสุข รวมถึงรัฐธรรมนูญ กฎหมาย พระราชบัญญัติต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง และสิ่งเร้าจากภายใน เช่นแผนพัฒนาของหน่วยงานส่วนท้องถิ่นเอง สภาพปัญหา สภาพเศรษฐกิจ สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ ประเด็นยุทธศาสตร์ ความต้องการพัฒนาในพื้นที่ เป็นต้น ซึ่งกระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพเป็นเครื่องมือที่สำคัญอย่างหนึ่งที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน สามารถประยุกต์ใช้เพื่อสร้างและผลักดันนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพในระดับท้องถิ่น โดยอาศัยการมีส่วนร่วมในการสร้างหรือเพิ่มความตระหนักในคุณค่าของสุขภาพ สนับสนุนข้อมูลหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับผลกระทบทางสุขภาพ การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้และนำเสนอทางเลือกในการส่งเสริมสุขภาพและคุณภาพชีวิตที่ดี ทั้งโดยหน้าที่ตามกฎหมายและหน้าที่ความรับผิดชอบของท้องถิ่นเอง (กรมอนามัย ,2552)

เป้าหมายสำคัญในการประเมินผลกระทบทางสุขภาพคือ ไม่ได้ดำเนินการเพื่ออนุมัติ หรืออนุญาตโครงการ แต่เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่เน้นกระบวนการมีส่วนร่วม เป็นทางออกหรือวิธีการให้คนมาเรียนรู้ร่วมกัน ไม่ตัดสิน ไม่ฟันธง ว่าอันไหนถูก อันไหนผิด ใช้ข้อมูลที่หลากหลายบนความเท่าเทียม แล้วกำหนดทางเลือกที่ดีที่สุดในการต่อรองกับเจ้าของนโยบาย แผนงาน หรือโครงการ ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมจะทำให้เกิดความเชื่อมั่น และยอมรับของคนในชุมชนว่าผลกระทบทางสุขภาพที่อาจเกิดขึ้น มีความครอบคลุม และสะท้อนถึงประสบการณ์ คุณค่า และข้อห่วงใยของผู้อยู่ในท้องถิ่น นำไปสู่กระบวนการตัดสินใจที่ถูกต้องเหมาะสม ซึ่งกระบวนการตัดสินใจจากการประเมินผลกระทบทางสุขภาพไม่ได้ตัดสินใจบนพื้นฐานของอารมณ์ ความรู้สึก แต่ตัดสินใจบนพื้นฐานของการใช้ข้อมูลหลักฐานเชิงประจักษ์ที่ผ่านกระบวนการเก็บรวบรวมอย่างเหมาะสม และนอกจากนี้การประเมินผลกระทบทางสุขภาพยังมีคุณค่าในการพัฒนาระบบประชาธิปไตยในท้องถิ่น ภายใต้หลักธรรมาภิบาล

3 ปัจจัยที่มีผลต่อการประเมินผลกระทบทางสุขภาพในระดับท้องถิ่น

การพัฒนาระบบการประเมินผลกระทบทางสุขภาพในสังคมไทย แม้ว่าพัฒนามากกว่า 10 ปีแล้วแต่การรับรู้ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับท้องถิ่น หรือชุมชนยังมีค่อนข้างน้อยมาก ดังนั้นหากจะนำกระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพมาใช้ก็ควรพิจารณาปัจจัยที่อาจมีผลต่อการประเมินผลกระทบทางสุขภาพในระดับท้องถิ่น ดังนี้

Erica I.(2000) สรุปปัจจัยที่สนับสนุนให้มีการประเมินผลกระทบทางสุขภาพประกอบด้วย

- ผลประโยชน์ทางด้านสุขภาพที่เพิ่มขึ้นจากการทำตามข้อเสนอที่ได้รับจากการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ
- การใช้ข้อมูล หลักฐานต่าง ๆ ที่มีอยู่ เป็นการให้ข้อมูลสำหรับการตัดสินใจ เพื่อความเป็นธรรมและควมมีประสิทธิผลมากขึ้น
- ทรัพยากรที่ใช้ในการพัฒนามีจำกัด จึงมีความจำเป็นที่ใช้ทรัพยากรเหล่านั้นอย่างคุ้มค่า และเน้นการสร้างเสริมสุขภาพ แทนการรักษาโรค
- การมีส่วนร่วมของชุมชนในฐานะเป็นกระบวนการหนึ่งในการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและทุนทางสังคม
- การเพิ่มความโปร่งใสและความรับผิดชอบในการดำเนินนโยบาย หรือการดำเนินการอื่น ๆ ของหน่วยงานภาครัฐ

ดังนั้น อาจสรุปได้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของหน่วยงานทั้งภาคส่วนรัฐ เอกชน และประชาชน นับว่ามีความสำคัญมาก ในการสนับสนุนให้การประเมินผลกระทบทางสุขภาพประสบความสำเร็จ

ข้อจำกัดและอุปสรรคของการนำระบบการประเมินผลกระทบทางสุขภาพมาใช้ในระดับท้องถิ่น องค์การอนามัยโลก ได้สอบถามถึงสัมภพษณ์ผู้เข้าร่วมประชุมหลักสูตรการประเมินผลกระทบทางสุขภาพผู้เข้าร่วมประชุมได้เสนอและสรุปประเด็น ข้อจำกัดของการประเมินผลกระทบสุขภาพระดับท้องถิ่นมีดังนี้ (WHO,1999)

- ข้อจำกัดด้านทรัพยากร (คน งบประมาณ วิธีการ) ด้านภาระหน้าที่และแผนงานเดิมของหน่วยงานที่ต้องทำตามนโยบายต่าง ๆ มีมากและเป็นสิ่งที่ดำเนินการก่อน หรือในบางพื้นที่พบว่าการมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคส่วนต่าง ๆ น้อย
- นอกจากนี้ อาจมีการแข่งขันกัน ระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ หรือฝ่ายการเมืองที่ต่างพรรคกัน ซึ่งจะส่งผลต่อการตัดสินใจ
- การขาดผู้เชี่ยวชาญหรือผู้มีประสบการณ์ด้านการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ รวมทั้งเครื่องมือในการประเมินผลกระทบทางสุขภาพมีน้อย และใช้มาเป็นเวลานาน
- การขาดความตระหนักในเรื่องคุณค่าของการประเมินผลกระทบทางสุขภาพและปัจจัยกำหนดสุขภาพในการกำหนดนโยบายด้านอื่น ๆ ของผู้บริหารท้องถิ่น

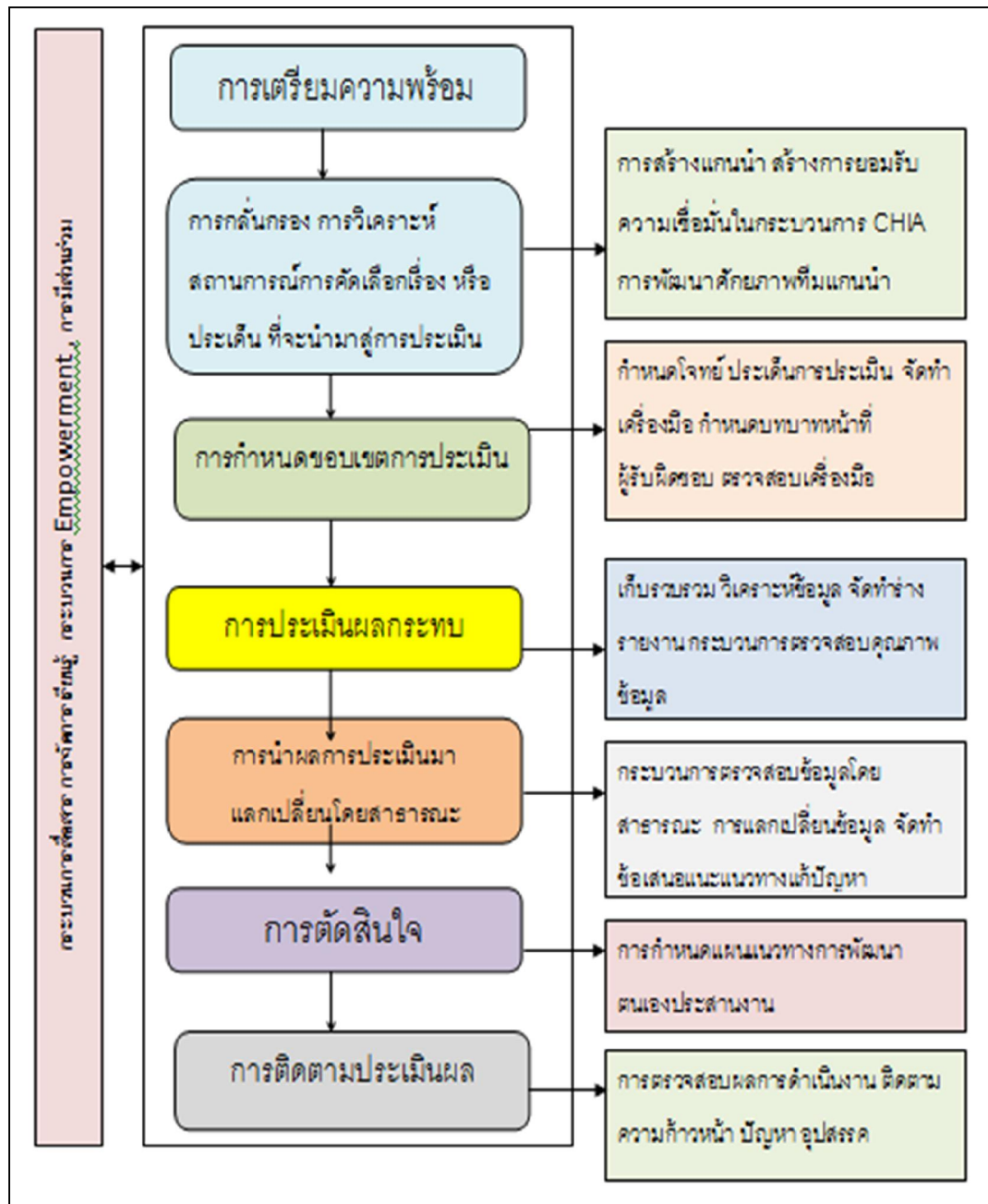
ดังนั้น หากจะส่งเสริม สนับสนุนให้หน่วยงานส่วนท้องถิ่นนำกระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพมาประยุกต์ใช้ ก็ควรดำเนินการดังนี้

- การสร้างความตระหนักและการกระตุ้นให้ผู้บริหารส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายในระดับท้องถิ่น ให้เห็นความสำคัญของเรื่องสุขภาพและให้พิจารณานำกระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพมาใช้ในการทุกแผนพัฒนาเพื่อสุขภาพที่ดีของคนในท้องถิ่น หรือชุมชนนั้น
- การพัฒนาศักยภาพของเจ้าหน้าที่หรือผู้มีส่วนร่วมให้มีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะในการประเมินผลกระทบทางสุขภาพในระดับท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นทีมงานจากท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ หรือตัวแทนประชาชนในพื้นที่ เพื่อจะได้เป็นทีมประสานงานและดำเนินการประเมินผลกระทบทางสุขภาพในพื้นที่ ร่วมกับทีมนักวิชาการ ซึ่งในระยะแรกท้องถิ่นอาจต้องการสนับสนุนจากนักวิชาการด้านการประเมินผลกระทบทางสุขภาพในพื้นที่
- การประเมินผลกระทบทางสุขภาพในระดับท้องถิ่นควรมีขั้นตอน กระบวนการ แนวทาง พร้อมเครื่องมือของแต่ละขั้นตอนที่เหมาะสม ง่าย และสามารถบูรณาการหรือผนวกเข้ากับงานประจำของหน่วยงานส่วนท้องถิ่นได้

4. รังรูปแบบการประเมินผลกระทบทางสุขภาพโดยชุมชน

จากกระบวนการและขั้นตอนของการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ สามารถสรุปร่างขั้นตอนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพโดยชุมชน ดังภาพประกอบ 1

ภาพประกอบ 1 ขั้นตอนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพโดยชุมชน

ขั้นตอนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพโดยชุมชน

จากภาพประกอบ 1 ขั้นตอนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพโดยชุมชนประกอบด้วย 1 ขั้นตอน รายละเอียดดังนี้

1. ขั้นตอนการเตรียมความพร้อม นี้ับว่ามีความสำคัญมาก เพราะถ้ามีการเตรียมความพร้อมดี ถือเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี ส่งผลให้การดำเนินงานในกระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ บรรลุผลลัพธ์ที่ดี สิ่งที่จะต้องเตรียมการ ได้แก่ สร้างการรับรู้ของคนในชุมชนเกี่ยวกับการกำหนดอนาคต ทิศทางการพัฒนาทางการพัฒนาของตนเอง การสร้างพลังอำนาจ สร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของและจิตสำนึกสาธารณะของคนในชุมชน

2 ขั้นตอนการกลั่นกรอง เป็นการวิเคราะห์สถานการณ์ เพื่อคัดเรื่องหรือประเด็นที่ควรทำ CHIA ซึ่งเรื่องหรือประเด็นที่ควรนำมาพิจารณาประกอบด้วยประเด็นร้อนและประเด็นเย็นก็ได้เช่น

- 1 สถานการณ์ภาวะคุกคามที่จะเกิดหรือกำลังจะเกิดขึ้นในพื้นที่
- 2 นโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมที่กำลังเข้ามาดำเนินการในพื้นที่
- 3 ประเด็นความขัดแย้งที่เกิดในพื้นที่ เช่นจากเวทีประชาคม
- 4 สภาพปัญหา ที่พื้นที่ต้องเผชิญหรือแก้ปัญหา
- 5 ผลกระทบที่เกิดจากโครงการที่กำลังดำเนินการในพื้นที่
- 6 ประเด็นอื่น ๆ ที่ชุมชนสนใจ และต้องการใช้กระบวนการ HIA เพื่อสร้างการเรียนรู้ของคนในชุมชน

นอกจากนี้ ในขั้นตอนนี้ อาจเป็นการสร้างความเชื่อมั่น หรือสร้างการยอมรับในกระบวนการ CHIA สาธารณะ การทำความเข้าใจกับหลักการ แนวคิดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ของการทำ HIA หรือ อาจเป็นขั้นตอนที่มีการสร้างวิทยากรแกนนำ การพัฒนาศักยภาพเพื่อถ่ายทอดองค์ความรู้เรื่อง HIA และกระบวนการนโยบายสาธารณะ ที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์ที่กำลังหรือจะเกิดขึ้นในพื้นที่ การวิเคราะห์กลุ่มผู้มีส่วนได้ ส่วนเสีย (Stakeholder analysis) วิธีการกลั่นกรอง การประชุมกลุ่มย่อย กลุ่มแกนนำหลัก

3. ขั้นตอนการกำหนดขอบเขตการประเมิน วัตถุประสงค์เพื่อกำหนดเนื้อหา การประเมินทั้งขอบเขตเชิงประเด็น พื้นที่ และเวลา เป็นการรวบรวมประเด็นข้อห่วงกังวลของชุมชน เป็นขั้นตอนของการกำหนดโจทย์เครื่องมือ หรือตัวชี้วัดในการประเมิน องค์ความรู้ที่สำคัญในขั้นตอนนี้คือ กรอบแนวคิดเรื่องสุขภาพ และปัจจัยกำหนดสุขภาพ คือชุมชนต้องระบุหรือกำหนดความหมายของสุขภาพของชุมชน

เอง และร่วมระดมความคิดเห็นว่าปัจจัยกำหนดสุขภาพที่สำคัญที่มีผลต่อสุขภาพะ ดังกล่าวมีอะไรบ้าง (หากมีนโยบาย แผนงาน โครงการ หรือกิจกรรมใด ๆ เข้ามากระทำ หรือดำเนินการในพื้นที่ จะทำให้ปัจจัยสุขภาพอะไรเปลี่ยนแปลงไปบ้าง โดยพิจารณาทั้งทางบวกและทางลบ) ซึ่งชุมชนอาจใช้กรอบแนวคิด ปัจจัยกำหนดสุขภาพตามประกาศของคณะกรรมการสำนักงานสุขภาพแห่งชาติ 9 ด้าน เป็นกรอบการพิจารณา หรืออาจใช้กรอบแนวคิดปัจจัยกำหนดสุขภาพของหน่วยงาน อื่น ๆ หรือชุมชนร่วมกันคิดพิจารณาเป็นปัจจัยกำหนดสุขภาพของชุมชนเองก็ได้ ในการกำหนดขอบเขตการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ นั้น ควร ประกอบด้วย Community scoping และ Technical scoping ซึ่งในประเด็น Technical scoping ชุมชนอาจขอความร่วมมือจากสถาบันการศึกษา หรือนักวิชาการในพื้นที่

วิธีการกำหนดขอบเขตการประเมิน อาจใช้วิธีการประชุมกลุ่มย่อย เวทีเล็กหลาย ๆ เวที แล้ว นำเสนอในกลุ่มใหญ่เพื่อให้คนในชุมชนให้ความเห็น ข้อเสนอแนะเพิ่มเติม ในขั้นตอนนี้อาจมีการกำหนดตัวแทนคณะทำงาน เพื่อจัดทำเครื่องมือ หรือร่างตัวชี้วัดการประเมิน และมอบหมายหน้าที่ ความรับผิดชอบ มีการทดสอบเครื่องมือก่อนนำไปใช้

4 ขั้นตอนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ

การประเมินผลกระทบ เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ในระหว่างการเก็บข้อมูล อาจมีการตรวจสอบหรือแลกเปลี่ยนข้อมูลอยู่เป็นระยะ ๆ รูปแบบการประเมินควรเป็นการประเมินแบบเสริมพลังอำนาจ ซึ่ง จะช่วยหนุนเสริมการเรียนรู้ของชุมชนให้มีประสิทธิผลมากขึ้น องค์ความรู้ที่จำเป็นในขั้นตอนนี้ เช่นเทคนิคการเก็บข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล การนำเสนอข้อมูล ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

5 การพิจารณาร่างรายงานโดยสาธารณะ เป็นการนำผลการศึกษามาให้ชุมชนร่วมตรวจสอบความถูกต้องครบถ้วนของข้อมูล หรือข้อมูลที่ต้องเก็บรวบรวมวิเคราะห์เพิ่มเติม เทคนิคการสื่อสารที่ง่ายการใช้ภาษาที่ชาวบ้านเข้าใจได้ง่ายโดยไม่ได้อัดแน่นนักทางวิชาการลงเป็นสิ่งที่จำเป็น การใช้ภาษาถิ่น

6 การผลักดันสู่ตัดสินใจ รายงานที่ผ่านการรับฟังความคิดเห็นแล้ว จะถูกเสนอให้ผู้บริหารหรือผู้ที่เกี่ยวข้องเพื่อพิจารณาตัดสินใจ ดังนั้นรายงานดังกล่าวจะต้องถูกนำเสนอให้กับผู้มีอำนาจตัดสินใจ ซึ่งในขั้นตอนนี้มีความจำเป็นต้องเข้าใจกระบวนการนโยบายสาธารณะในเรื่องหรือประเด็นนั้น ๆ และมุ่งหวังให้การตัดสินใจที่จะเกิดขึ้นคำนึงถึงผลกระทบทางสุขภาพที่คาดการณ์ไว้ มาตรการทางเลือก และมาตรการลดผลกระทบที่เสนอแนะ ความสามารถในการรับมือกับกลุ่มบุคคลต่าง ๆ อย่างจริงจัง ทั้งนี้โดยการดำเนินการผ่านกระบวนการการสร้างความยอมรับในทางวิชาการ และการสร้างความตระหนักในสังคม

และขั้นตอนนี้ต้องดำเนินการตั้งแต่การกลั่นกรองข้อเสนอและขั้นตอนการกำหนดขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบโดยสาธารณะ (เดชริตสุขก้าเนดิวิชัย เอกพลาการและปัตพงษ์ เกษสมบุรณ์, 2545)

ดังนั้น การนำกระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพมาใช้ นั้น ผู้ที่เกี่ยวข้องและสาธารณชน ควรเข้าใจเป้าหมายและขั้นตอนมาตรฐานของการประเมินผลกระทบทางสุขภาพในภาพรวม “เป้าหมายของการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ ควรเป็นไปเพื่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ของคน “ทั้งสังคม” เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสงบและสันติ ไม่ทำร้ายหรือเอาเปรียบซึ่งกันและกัน และมุ่งร่วมมือกันสร้างสรรค์สังคมไทยให้น่าอยู่ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ไม่ใช่เพื่อการต่อต้าน คัดค้านโครงการอย่างไรเหตุผล หรือเพื่อหลอกหลวงประชาชนว่าโครงการทำดีที่สุดแล้ว” (ปัตพงษ์ เกษสมบุรณ์, นุศราพร เกษสมบุรณ์ และรัตนาเอิบกิง, 2554)

7 การติดตามประเมินผล

การติดตามและประเมินผล มีวัตถุประสงค์เพื่อติดตามผลกระทบต่อสุขภาพที่เกิดขึ้นจริงภายหลังจากการดำเนินการตามนโยบายแผนงานโครงการว่าตรงกับที่คาดการณ์ไว้หรือไม่อย่างไร ผู้รับผิดชอบมาตรการป้องกันหรือลดผลกระทบต่อสุขภาพ .และมาตรการในการสร้างเสริมสุขภาพตามที่ได้กำหนดไว้ในรายงาน HIA มีการดำเนินการตามข้อเสนอแนะหรือไม่เพื่อนำผลการติดตามตรวจสอบไปเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขการดำเนินการตามนโยบายแผนงานโครงการต่อไป และเพื่อเป็นองค์ความรู้และประสบการณ์สำหรับการประเมินผลกระทบต่อสุขภาพในครั้งต่อไป ผู้มีส่วนร่วมในขั้นตอนการติดตามและประเมินผลการติดตามและประเมินผลควรประกอบด้วยผู้รับผิดชอบคือคณะกรรมการกำกับติดตามทีมผู้ประเมินและผู้แทนกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียนอกจากนี้อาจเชิญผู้ประเมินภายนอกร่วมในการติดตามและประเมินผลด้วย

สรุปและข้อเสนอแนะ

แม้ว่าการพัฒนาระบบการประเมินผลกระทบทางสุขภาพในสังคมไทยพัฒนามากกว่า 10 ปีแล้ว แต่การรับรู้ของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในระดับชุมชนชุมชนยังมีค่อนข้างน้อยมาก ดังนั้นหากจะนำกระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพมาใช้ก็ควรพิจารณาปัจจัยที่อาจมีผลต่อการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ เช่น Erica I.(2000) สรุปปัจจัยที่สนับสนุนให้มีการประเมินผลกระทบทางสุขภาพประกอบด้วย

- 1 ผลประโยชน์ทางด้านสุขภาพที่เพิ่มขึ้นจากการทำตามข้อเสนอที่ได้รับจากการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ

2. การใช้ข้อมูล หลักฐานต่าง ๆ ที่มีอยู่ เป็นการให้ข้อมูลสำหรับการตัดสินใจ เพื่อความเป็นธรรมและควมมีประสิทธิผลมากขึ้น
3. ทรัพยากรที่ใช้ในการพัฒนามีจำกัด จึงมีความจำเป็นที่ใช้ทรัพยากรเหล่านั้นอย่างคุ้มค่า และเน้นการสร้างเสริมสุขภาพแทนการรักษาโรค
4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในฐานะเป็นกระบวนการหนึ่งในการสร้างเสริมความเข้มแข็งของชุมชนและทุนทางสังคม
5. การเพิ่มความโปร่งใสและความรับผิดชอบในการดำเนินนโยบาย หรือการดำเนินการอื่น ๆ ของหน่วยงานภาครัฐ

ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า กระบวนการมีส่วนร่วมของหน่วยงานทั้งภาคส่วนรัฐ เอกชน และประชาชน นับว่ามีความสำคัญมาก ในการสนับสนุนให้การประเมินผลกระทบทางสุขภาพประสบความสำเร็จ

ข้อจำกัดและอุปสรรคของการนำระบบการประเมินผลกระทบทางสุขภาพมาใช้ในระดับท้องถิ่น องค์การอนามัยโลก ได้สอบถามถึงสัมภาษณ์ผู้เข้าร่วมประชุมหลักสูตรการประเมินผลกระทบทางสุขภาพผู้เข้าร่วมประชุมได้เสนอและสรุปประเด็น ข้อจำกัดของการประเมินผลกระทบสุขภาพระดับท้องถิ่นมีดังนี้(WHO, 1999)

- ข้อจำกัดด้านทรัพยากร (คน งบประมาณ วิธีการ) ด้านภาระหน้าที่และแผนงานเดิมของหน่วยงานที่ต้องทำตามนโยบายต่าง ๆ มีมากและเป็นสิ่งที่ดำเนินการก่อน หรือในบางพื้นที่พบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนและภาคส่วนต่าง ๆ น้อย
- นอกจากนี้ อาจมีการแข่งขันกัน ระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ หรือฝ่ายการเมืองที่ต่างพรรคกัน ซึ่งจะส่งผลต่อการตัดสินใจ
- การขาดผู้เชี่ยวชาญหรือผู้มีประสบการณ์ด้านการในการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ รวมทั้งเครื่องมือในการประเมินผลกระทบทางสุขภาพมีน้อย และใช้มาเป็นเวลานาน
- การขาดความตระหนักในเรื่องคุณค่าของการประเมินผลกระทบทางสุขภาพและปัจจัยกำหนดสุขภาพในการกำหนดนโยบายด้านอื่น ๆ ของผู้บริหารท้องถิ่น

ดังนั้น หากจะส่งเสริม สนับสนุนให้หน่วยงานส่วนท้องถิ่นนำกระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพมาประยุกต์ใช้ ก็ควรดำเนินการดังนี้

- 1) การสร้างความตระหนักและการกระตุ้นให้ผู้บริหารส่วนท้องถิ่น ซึ่งเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบายในระดับท้องถิ่น ให้เห็นความสำคัญของเรื่องสุขภาพและให้พิจารณานำกระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพมาใช้ในการทุกแผนพัฒนาเพื่อสุขภาพที่ดีที่สุดของคนในท้องถิ่น หรือชุมชนนั้น

- 2) การพัฒนาศักยภาพของเจ้าหน้าที่หรือผู้มีส่วนร่วมให้มีความรู้ ความเข้าใจ มีทักษะในการประเมินผลกระทบทางสุขภาพในระดับท้องถิ่นไม่ว่าจะเป็นทีมงานจากท้องถิ่น หน่วยงานภาครัฐ หรือตัวแทนประชาชนในพื้นที่ เพื่อจะได้เป็นทีมประสานงานและดำเนินการประเมินผลกระทบทางสุขภาพในพื้นที่ ร่วมกับทีมนักวิชาการ ซึ่งในระยะแรกท้องถิ่นอาจต้องการสนับสนุนจากนักวิชาการด้านการประเมินผลกระทบทางสุขภาพในพื้นที่
- 3) การประเมินผลกระทบทางสุขภาพในระดับท้องถิ่นควรมีขั้นตอน กระบวนการ แนวทาง พร้อมเครื่องมือของแต่ละขั้นตอนที่เหมาะสม ง่าย และสามารถบูรณาการหรือผนวกเข้ากับงานประจำของหน่วยงานส่วนท้องถิ่นได้

กระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพในระดับท้องถิ่น ชุมชนเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งที่ที่ชุมชนจะได้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพตั้งแต่ต้น เป็นเวทีให้ทุกคนในชุมชนมีสิทธิในการวางแผนดำเนินงานบนพื้นฐานของความต้องการ สอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่นนำไปสู่การมีสุขภาพที่ดีอย่างยั่งยืน

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงสาธารณสุข.2552 . แนวทางการประเมินผลกระทบทางสุขภาพระดับโครงการ.

กรุงเทพมหานคร.

กรมอนามัย.ม.ป.พ.แนวทางการประเมินผลกระทบทางสุขภาพสำหรับชุมชนและท้องถิ่น.

กรุงเทพมหานคร

กรมอนามัย.2552.คู่มือหลักสูตรการประเมินผลกระทบทางสุขภาพในระดับท้องถิ่น.กรุงเทพมหานคร:

กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข.

คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.2552. หลักเกณฑ์และวิธีการประเมินผลกระทบทางสุขภาพที่เกิด

จากนโยบายสาธารณะ.กรุงเทพมหานคร :บริษัทคุณาไทย จำกัด (วนิดาการพิมพ์).

เดชรัตน์ สุขกำเนิด วิชัย เอกพลาการ และปัทพงษ์ เกษสมบุญ. 2545 .การประเมินผล

กระทบทางสุขภาพเพื่อการสร้างนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ แนวคิด แนวทาง และแนว

ปฏิบัติ. สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.นนทบุรี.

เดชรัตน์ สุขกำเนิด ดนัย แก้วกล้า และสมพร เพ็งคำ.2550.การประเมินผลกระทบทางสุขภาพ

ภูมิคุ้มกันสู่สังคมอยู่เย็นเป็นสุข.แผนงานวิจัยและพัฒนานโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพและ

ระบบการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.นนทบุรี

เดชรัตน์ สุขกำเนิด .2545.นโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ :การวิเคราะห์ระบบการประเมินผล

กระทบด้านสุขภาพ.สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข.นนทบุรี.

อำพล จินดาวัฒน์.2553.เอสไอเอ หนุนหรืออุดการพัฒนา.ศูนย์ประสานงานการพัฒนาาระบบและ

กลไก

การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ.บริษัทคุณาไทย

จำกัด

(วนิดาการพิมพ์)

Birley M.,2002 "HIA Guidelines and Capacity Building" in WHO, Health Impact

Assessment : Harmonization ,Mainstreaming and Capacity Building. The report

for WHO inter-regional meeting and partnership meeting ,Arusha ,Tanzania. 31

October-3 November 2002.

Birley M, Boland A, Davies L, Edward R, Glabvill H, Ison E.et al. *Health and Environment*

Impact Assessment. An Integrated Approach .London : Earthscan Publication

Ltd;1998.

Birley M, Peralta GL.1995. *Health Impacts Assessment of Development Project*. In:

- Vanclay F, Bronstein DA ,Editors.Environmental and Social Health Impact Assessment. Chichester: John Wiley and Sons.
- Dahlgren G. and Whitehead M .1991. Rainbow Model of Health in Dahlgren , G (1995) European Health Policy Conference : Opportunities for the future Vol 11 – Intersectoral Action for Health Copenhagen :WHO Region Office for Europe.
- Douglas M .Public Institute of Scotland. 1999.*Health Impact Assessment: a guide for Local Authorities*. Glasgow: Public Health Institute of Scotland.
- Doyle C ,Metcalfe O, Devlin J. 2003.*Health Impact assessment; a practice guidance manual*. Duvlin & Belfast: Institute of Public Health in Ireland.
- Egbutah C, Churchill K. 2002. *An easy guide to health impact assessment for Local authorities, Luton* : Luton borough council.
- Harris P, Harris-Roxas B,Kemp L.2007.*Health Impact Assessment: a practical guide*. Sydney : Center for Equity Training, Research and Evaluation (CHETRE), UNSW.
- Health Canada.2002. Capacity building :Linking community experience to public policy. Population and public health branch, Atlantic region.
- Ison E.2000.*Resource for health impact assessment*. London: NHS Executive London.
- Kotchawat K.et al.2008. *Health Impact Assessment : Empowering people Ensuring health Thailand's HIA Development Report 2001-2008* .The Academic working group on HIA 2008 :Asia and Pacific Regional Conference on Health Impact Assessment.
- Branch, Ministry of Health .Ministry of Health.2007.*Whanau Ora health impact assessment*. Wellington : Ministry of Health.
- New Zealand Ministry of Health .1998.*A Guide to Health Impact Assessment* .2nd ed. Wellington:Ministry of Health.Public Health Advisory Committee.2004. *A guide to HIA : A policy tool New Zealand*. Wellington: Public Health Advisory Committee.
- Quigley RJ, Taylor LC. Evaluation as a key part of health impact assessment: the English experience. Bull
- World Health Organization 2003;81:415–9.Queensland Health.2003. *Health Impact assessment: a guide for service providers*. Brisbane :Public Health Services. Queensland Health.

- Scott-Samual A, Birley M, Arden K.1998. *The Merseyside Guidelines for health impact assessment*. Liverpool: Merseyside Health Impact Assessment Steering Group.
- WHO.1999. *Health Impact Assessment .Main Concept and Suggested Approach* .Gothenburg Consensus paper.
- WHO.1998.*Adelaide Recommendation on healthy Public Policy*.WHO. Geneva.
- WHO.2005.*Health Impact Assessment Toolkit for Cities Document 1 Vision to Action*.WHO European.